

KENT SOSYOLOJİSİ

ÜZERİNE SENFONİK
OKUMALAR

EDİTÖR
ÜNAL ŞENTÜRK

paradigma akademi

Kent Sosyolojisi

Editör: Ünal ŞENTÜRK

ORCID NO: 0000-0002-0998-9164

ISBN: 978-625-7686-22-8

Sertifika No: 32427

Matbaa Sertifika No: 43370

1. Baskı

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

Tel: 0531 988 97 66

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Kapak resmi: Arif Mehmed Paşa, *Mecmua-i Tesâvir-i Osmâniyye*.

Mizanpaj & Kapak Tasarım: Mehmet KARADOĞAN

mehmetkaradogan95@gmail.com

Matbaa Adres:

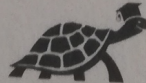
Dört Renk Grup Matbaacılık Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.

Paradigma Akademi bir CNK Kitaplığı kuruluşudur.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığında alınan bandrol ve ISBN ile satılmaktadır.

Bandrolsüz kitap almayınız.

Paradigma Akademi – Ocak 2021

paradigma akademi

KENTE İLİŞKİN KURAMLAR: KLASİK VE MODERN KURAMCILARIN KENT ÇÖZÜMLEMELERİ

FETHİ NAS*

Kentleşme, sanayileşmenin ve sanayileşme süreci ile ilişkili ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak kırsal alanlarda yaşayan insanların hayatta kalabilmek için tarım dışı ihtiyaç fazlası ürünlerin üretimini yaptığı veya sanayi üretimine dayalı yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıkış sürecini ifade eder. Demografik açıdan ele alındığında ise kentleşme süreci, nüfusun kırsal yerleşim alanlarından kentsel alanlara doğru yayılmasına tekabül eder. Bu çerçevede kentsel alan ile kırsal alan arasındaki temel fark, nüfus yoğunluğunun düşük ve daha az farklılaşmış olduğu kırsal alanlara karşılık kentlerin daha büyük, daha yoğun ve daha heterojen bir nüfusu barındırmasıdır. Buna rağmen hangi tür yerleşim yerlerinin kentsel alan olduğu konusunda kesin bir ölçüt yoktur. Bu yüzden kent kavramı zaman içinde ve kültürden kültüre farklılık gösterebilmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde kentlerin işlevleri ve özellikleri farklılık gösterdiğinden kent kavramının son derece esnek ve dinamik bir içeriği vardır. Kent bir toplumun ne olduğunu, ne ve nasıl yaşadığını gösteren; bir ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel göstergeler bütünüdür. Bu gerçekten hareketle bir kente bakarak içinde yaşayan insanların inanç, kültür, ekonomik faaliyetler, güç ilişkileri vb yönelimleri gibi birçok bağlamı anlamak mümkündür. En önemlisi bu sorunların zamana, medeniyete ve kültürlere göre nasıl bir yol aldığı görülebilir ve yorumlanabilir. Kısaca kent, insani var oluşun, doğa ve kendisiyle etkileşiminin, yarattıkları sistemlerle garanti altına alındığı çok yönlü bir sözleşmedir (Öztürk, 2019). Bilindiği kadarıyla ilk kentsel mekânlar, MÖ. 3000 ve 4000 yılları arasında insanların ilk yerleşik hayata geçtiği bölgeler olarak bilinen Nil Vadisi ve Mezopotamya'da daha sonra Çin ve Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Asya, Avrupa ve Afrika dışında Amerika kıtasında kentsel yerleşimlerin ise MS. 300'lü yıllarda Meksika'da ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Sanayi Devrimi sonucunda ortaya çıkan modern zamanların kentsel mekânları ise 18. ve 19.yüzyıllarda Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır (Turner, 1999: 199).

Arkeolojik çalışmalar ve tarihsel kayıtlar milattan sonra 1. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar kentsel nüfusun toplam nüfusun yüzde 4 ila 7'si civarında olduğunu göstermektedir. Bu dönem zarfında dünya nüfusunun yaklaşık olarak 1,5 milyar civarında olduğu ve dünya nüfusunun yaklaşık 80 milyonuna yakınının kentsel alan olarak kabul edilen yerlerde yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu rakam da dünya nüfusun % 6-7 kadarına karşılık gelmektedir. 19.yy'da ise sadece üç kentin, Londra, Pekin ve Paris'in 1 milyondan fazla nüfusa sahip olduğu bilinmektedir ve bu dönemde dünya üzerindeki en büyük 25 kentten 11'i Avrupa'da, 12'si Asya'da ve sadece ikisinin Kuzey Amerika'da olduğu bilinmektedir (Golden, 1981:25). Yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren kentsel ve kırsal alan dengesinde büyük bir değişim yaşanmaya başlamıştır. Kentleşme süreci Avrupa, Amerika ve Avustralya'da hızlı bir şekilde artmıştır. Dünyada 100.000'den fazla nüfusu olan kent sayısı 1000' yaklaşmış ve New York kenti, 1950'li yıllarda 2,3 milyonluk nüfusu ile dünyanın en kalabalık kenti olmuştur. 1950'li yıllarda dünyanın toplam nüfusunun sadece dörtte biri kentsel yerlerde yaşasa da, gelişmiş ülkelerdeki kentleşme büyük ölçüde zirvesine ulaşmıştır (Davis, 1965).

19. yüzyılın sonunda ve 20.yüzyılın başında dünyada kentleşme hızının artması, kısmen dünya nüfusundaki artış ile gerçekleşmiştir fakat kentleşme, sadece nüfus artışı ile ilişkili bir olgu değildir. Kentleri, sosyal, kültürel, ekonomik, tarihsel, dinsel ve estetik bakımdan kendine özgü özellikleri olan bir yaşam alanı olarak görmek gereklidir (Alver, 2012:10). Bu yönleri itibariyle kentler ve kentsel yaşam alanları sosyolojinin odağında yer alan konulardandır. Klasikler olarak kabul edilen ilk dönem sosyologları, kent yaşamı, kentleşme ve kentleşmenin toplumsal etkileri konusunda spesifik araştırmalar veya düşünceler ileri sürmemişlerdir. Bunun yerine ağırlıklı olarak sanayileşmenin yol açtığı toplumsal değişimleri ve bu değişimlerin yönünü belirleyen sınıfsal ilişkiler üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu açıdan bakıldığında kent sosyolojinin erken zamanlara özgü bir disiplin olduğunu söylemek mümkün olmasa da klasik sosyologların kentsel alanlarla ilgili gözlemleri ve analizleri hala önemini koruduğu söylenmektedir. Çünkü, sanayi devriminin ortaya çıkardığı toplumsal ilişkiler ve yapılar, geleneksel toplumsal yapıları ve ilişkileri radikal biçimde değiştirmiş yeni bir yaşam modelini beraberinde getirmiştir. Klasik sosyologlar da bu sürece dair düşüncelerini dile getirirken daha çok kavramsal ve felsefi analizler üzerinde yoğunlaşmışlardır. Örneğin bu süreci S. Simon, feodal toplumdan sanayi toplumuna; Tönnies, cemaatten cemiyete; Durkheim, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya ve Marx feodalizmden kapitalizme bir geçiş süreci olarak görmüştür. Sanayileşmenin ilk çıktığı yer olması itibariyle Batı toplumlarının hızlı kentleş-

mesi ve insanların giderek kentlere yönelmesi gibi büyük bir dönüşümün ne gibi sosyal sonuçları olabileceği ve sosyal düzenin nasıl tesis edileceği soruları klasik sosyologların kuramlarında yer verdiği ara başlıklardan birisidir ve her birinin bu soruya dair cevabı ise diğerinden farklıdır. Bu dönemde başlı başına bir kent sosyolojisinin özgün bir çalışma alanı olarak varlığı henüz ortaya çıkmamıştır. Fakat dönemin sosyolog ve düşünürlerinin üzerinde hem fikir olduğu tek konu, sanayi devriminin modernleşme şeklinde tezahür eden evrimsel bir sürecin ürünü olduğu ve kentleşmenin de kaçınılmaz olarak bu sürecin bir parçası olduğudur.

Özellikle kentlerin kapitalist gelişmeye tabi hale gelmesi ve sermaye üretimi-ne duyduğu ihtiyaç, kentsel alanların dönüşümüne, yeniden inşasına ve bu dinamikle bağlantılı olarak çeşitli ve belirsiz sosyal, çevresel ve politik etkilere dayanan sürekli bir büyüme sürecine maruz kalması sonucunu doğurmuştur. Sermaye; kapitalist ilişkilerin belirginleşmesi ve yeniden üretimi için gerekli koşulları sağlamak amacıyla kentsel ortak alanların karakteristiğini belirler hale gelmiştir. Bu düşünceden hareketle gerek klasikler olarak bilinen sosyolojinin kurucu babaları ile kendilerini takip eden çağdaş düşünürlerin bazıları, kapitalizmin yol açtığı mekânsal üretim süreçlerini ve kentsel yapıların sorunları ve geleceğini anlamaya yönelik çeşitli tartışmışlar ileri sürmüşlerdir. Aşağıda klasikler olarak kabul edilen düşünürlerden Marx, Weber ve Simmel ile; çağdaş düşünürler arasında önemli bir yere sahip olduğu düşünülen Lefebvre, Harvey ve Castells'in kente dair gözlem ve çözümlmelerine yer verilmiştir.

Karl Marx ve Engels'e Göre Sanayi Kenti

Marx'a göre kentleşme, kapitalist gelişimin ve sermaye birikim süreçlerinin bir sonucudur. Kapitalist üretim süreçleri feodal dönemlere özgü kentlerden farklı bir kentsel mekân kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu tür bir kentsel mekânda kapitalist üretim biçimi emeğin sömürülmesini, metalaşmayı, sefaleti, yoksulluğu ve birçok çelişkiyi yaratmıştır. Bu açıdan bakıldığında kent, kapitalist bir mekân ve burjuva mülkiyetini ifade eden bir yer olmasından ötürü, Marx'ın gözünde birçok kötülüğü bir araya getiren bir imgeleme sahiptir.

Marx ve Engels, kentlerin ortaya çıkışı ve tarihsel süreç içerisindeki gelişimlerini "Alman İdeolojisi" (2013) adlı çalışmalarında detaylı biçimde analiz etmişlerdir ve kırsal alanlar ile kentsel alanlar arasındaki ayrımı, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ile açıklamışlardır. Marx ve Engels'e göre her ülkede zümreleşmeye yol açan bir kent-kır ayrımı ve karşıtlığı vardır. Sanayi öncesi dönemde kırsal alanlarda prensler, soylular ve din adamlarına karşılık kentlerde usta, kalfa, çırak ve gündelikçi işçiler arasındaki ayrım dışında önemli denebilecek

bir sınıfsal bölünme yoktur. Fakat zaman içinde sermaye ve nüfus artışına bağlı olarak işbölümü ve özel mülkiyet ilişkileri ortaya çıkınca sınıfsal bir hiyerarşi oluşmaya başlamış ve bu hiyerarşik durum kentlerin birbirleri ile ilişki kurmasına ve kent-kır karşıtlığının belirginleşmesine yol açmıştır (2013: 33).

Kentsel ve kırsal alanların birbirinden ayrılması, tarihsel süreç içerisinde be-densel ve zihinsel emek arasındaki bölünmeyi de gerçekleştirmiştir. Kent ile kır arasında barbarlıktan uygarlığa, kabileden devlete, yerellikten ulusa geçişle birlikte başlayan karşıtlık, uygarlık tarihi boyunca devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Kentlerin ortaya çıkışı, aynı zamanda yönetim aygıtını, polisi, vergileri kısacası genel olarak siyaseti zorunlu kılmıştır. Böylece, nüfus iki büyük sınıfa ayrılmış ve bu ayrılma doğrudan doğruya işin ve üretim araçlarının bölünmesine dayalı olarak gerçekleşmiştir. Kent aslında nüfusun, üretim araçlarının, sermayenin, zevklerin ve ihtiyaçların bir merkezde toplanması olgusudur. Oysa kırsal alanlar izolasyonun ve dağınıklığın hâkim olduğu yerlerdir (2013: 55). Marx ve Engels'e göre kent kapitalizmle özdeş bir kavramsal çerçeveye dâhildir. Kentsel alanlardaki merkezileşme, yoğun işbölümü, özel mülkiyet, zenginliklerin artması, kalabalıkların ortasında bireysel yabancılaşma ve ideolojik kontrolle yoğrulmuş bir eğitim sistemi gibi toplumsal ve siyasal ilişkiler kentlerin karakteristik özelliklerindedir. Bundan dolayı sanayi kentini kapitalist gelişme süreçleriyle ilişkilendirerek kapitalist sanayileşmenin kentsel gelişmeyi ortaya çıkaran tek olgu olarak değerlendirmişlerdir.

Marx ve Engels ayrıca, Cermenik toplulukları analiz ederek insanlığın tarihsel gelişimini betimlemeye çalışmışlardır. Buna göre; Cermenik topluluklar kentlerden çok kırsal alanlarda yaşamışlardır; kenti, kırsal yaşamın merkezi, toprak emekçilerinin yerleşim yeri ve savaş yönetiminin merkezi yapan öyle bir yoğunlaşma ki, topluluğa, bu sıfatıyla, tek tek üyelerinin varlıklarından ayrı bir dışsal varlık kazandırır. Klasik eski tarih, toprak sahipliğine ve tarıma dayanan kentlerin tarihidir. Bundan dolayı Ortaçağ-Cermenik dönem, tarihin merkezi olarak kır ile başlar ve zamanla gelişerek kent ile kırın karşıtlığından geçer; sonuç olarak modern tarih, eski çağda olduğu gibi kentin kırlaşması değil, kırsal alanların kentleşmesi ile başlamıştır (1977:25). Bu açıklamaya göre insan topluluklarının tarihi, kırsal alanın tarihidir ve modern zamanlara kadar kırsal alanlar, kentsel alanlara üstünlük sağlamıştır. Çünkü toprağın işlenmesinden ve işgücünün de tarımsal alanda yoğunlaşmasından kaynaklanan bir gücü elinde bulundurmaktadır. Gerçek anlamdaki sanayi üretimine geçiş ise kırsal alanlardaki kullanım değerlerinin değil, değişim değerlerinin üretilmesi ile mümkün olmuştur (1977:66) ve maki-

neleşmeye dayalı sanayi üretim araçlarının dağıtımı ile birlikte ürünlerin dağıtım biçimini değiştirmiştir. Toprak mülkiyeti bile modern ticaretin ve sanayinin bir sonucu olup, modern sanayinin tarıma uygulanmasının bir türüdür (1977:127). Marx, özel mülkiyetin gelişmesiyle birlikte, mülkiyetin belirli ellerde toplanması ve bununla bağlantılı olarak köylülerin bağımsız bir gelişme göstermeksizin proleterya haline dönüştüğünü savunmuşlardır. Özellikle sanayileşme sonucunda kırsal alanlardaki nüfusun kentsel alanlara göç edeceğini böylece yeni yaşam biçimlerinin ve bununla ilişkili olarak yeni insani davranışların ve bir proleter kültürün oluşacağını ileri sürmüşlerdir. Feodal ekonomik düzenden çıkış yolunu bulan kapitalizm, üreticileri, bir yandan, bunların serflikten ve lonca zincirlerinden kurtarılmalara olarak görünürken, diğer yandan, bu yeni kurtarılmış insanlar, ancak, bütün üretim araçlarından ve eski feodal düzenin kendilerine sağladığı bütün yaşama güvencelerinden yoksun bırakıldıktan sonra, kendi kendilerinin satıcıları haline dönüşürler. Burjuva tarihçileri için meselenin sadece bu yüzü mevcuttur fakat üreticilerin mülksüzleştirilmesinin öyküsü, insanlık tarihine kandan ve ateşten harflerle yazılmıştır (2011:688). Çünkü, üretim araçlarından ayrılanlar ücretlilere-proleterya, üretim araçlarını elinde bulunduranlar ise kapitalistlere dönüştüreceklerdir. Sınıfsal çelişkiler tarihindeki bu şekillenme tarımsal üreticileri mülksüzleştirerek onları kitlesel biçimde emek pazarına dolayısıyla kentsel alanlara doğru itmektedir.

Kapitalist üretim tarzının hâkim olduğu kentsel alanlarda nüfus sürekli biçimde artmaya devam eder. Kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden insan ile toprak arasındaki madde alışverişi, yani insanın topraktan alıp besin maddesi ve giyim eşyası olarak yararlandığı unsurların toprağa dönüşü ve dolayısıyla topraktaki verim gücünün devamı için gerekli olan ebedî koşul ihlal edilir. Böylece, kapitalist üretim tarzı, aynı zamanda, kentli işçinin fiziksel sağlığını ve toprak işçisinin zihinsel hayatını tahrip eder (2011:481). Tarımsal alana kapitalist üretimin dahil olmasıyla sermayenin birikimi sanayiye aktarılması sonucunda tarım işçisine duyulan ihtiyaç azalır, buna karşılık kır nüfusu, sürekli olarak, en düşük ücretle kent ya da sanayi proleteryasına dönüşmeyi bekler. Kentlerde çalışan işçilerin maaşları, kırdaki çalışanlara nazaran daha yüksektir fakat kentlerde geçim giderleri çok daha yüksektir. Buna bir de iş bulup çalışmak isteyenler arasındaki rekabet eklenince, kentlerde işini kaybeden veya iş bulma uğraşında olan artık nüfus veya yedek sanayi ordusu ortaya çıkmaktadır.

Engels, “İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu” adlı kitabının başında, özellikle dokumacılık ve tekstil alanında gelişen sanayinin beraberinde getirdiği ticari

canlanmayı, limanları, ulaşım sistemlerini, çok sayıda insanın istihdam edilmesi ve ucuz ürünlere ulaşma imkânlarının artması gibi olumlu özelliklerden bahsettikten sonra kitabın ilerleyen bölümlerinde İngiltere'nin büyük sanayi kentlerinde yaşanan hava kirliliğini, barınma ve alt yapı sorunlarını, aile içi şiddeti, insanların ve özellikle çocuk yaşta olanların maruz kaldığı salgın ve kronik hastalıkları detaylı bir şekilde anlatır (2013). Ayrıca İngiltere'nin sanayi kentlerinde sosyal bir savaşın yaşandığını, bencilliğin ön planda olduğunu, kimsenin aklına dostluk, barış ve anlayış içinde yaşama gibi erdemlerin kalmadığını, kentlere hâkim hale gelen kapitalist üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak düşmanlığın iki kampa ayrıldığını bir yanda burjuvazi, diğer yanda ise işçilerin olduğunu dile getirmiştir. Bunların sebebini serbest rekabete bağlayarak, herkesin herkese ve burjuvazinin de proleterya karşı bir savaşa giriştiğini iddia etmiştir. Kentteki sosyal çelişkiler ve sorunlar ister istemez kentsel alanlardaki yerleşme biçimini de şekillendirmiştir. İşçi sınıfının son derece elverişsiz koşullara sahip mahallelerde ve evlerde sefalet içerisinde yaşama tutunmaya çalışmasına karşılık, kentin belirli yerlerinde zenginlere özgü sarayların yer aldığı yerleşim yerleri oluşmuştur. Kısaca Engels çalışmalarında, kentsel alanlardaki mekânsal ve sınıfsal çelişkiler üzerinde durarak kapitalist sanayileşme ile birlikte baş gösteren acımasız koşulları ele almıştır.

G. Simmel'de Kent: Metropol Hayatı

Simmel, modern toplumda gelişen bireysellik sorununa karşı hem bireysel hem de toplumsal yapının nasıl kavramsallaştırılabileceği sorunu üzerinde durarak cevap bulmaya çalışmıştır. Modernitenin iki önemli bileşeninin kapitalist “para ekonomisi” ve “metropol hayatı” olduğunu ve her ikisinin de bireylerin sosyal ve doğal dünyayı deneyimleme biçimlerinin bir sonucu olduğunu iddia etmiştir. Böylece modernliğin gündelik yaşamda deneyimlenmesi ile çağdaşlarından farklı olarak hem sosyolojik hem psikolojik bir analizini yapmaya yönelmiştir.

Simmel'in kentsel yaşama dair fikirlerinin özü, “Metropol ve Zihinsel Yaşam” (2000) adlı çalışmasında yer almıştır. Her ne kadar kısa bir çalışma olarak görülse de bu makale kentleşme kuramlarında önemli bir etkiye yol açmıştır ve gerek klasikler gerekse de çağdaş düşünürlerin eleştiri ve övgülerine mazhar olmuştur. “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, adlı çalışmasında Simmel, çağdaş yaşamın modern yönlerini içsel anlamlarına atıfta bulunarak aydınlatmaya odaklanır. Simmel, kentsel alanlarda önce insanların dış güçlere tepki olarak yaptığı davranışları, maruz kaldıkları değişimi ve sosyal yapıların belirli ilişkileri nasıl dayattığını ve zorunlu hale getirdiklerini detaylandırarak analiz etmeye çalışmıştır.

Simmel'e göre metropol tipi insan, dışsal çevrenin akımlara ve aykırılıklarına

karşı koruyucu bir organ geliştirmek zorundadır. Dışsal ve içsel duyuşal uyarıların kırsal alanlara nazaran daha fazla olmasından ötürü, metropol insanı kendini sürekli olarak değişen bir çevreden korumak zorunda hisseder. Bu koruma, mantığın ve aklın yükselişinde kendini gösterir. Başka bir deyişle, duygusal kaygılar çok az dikkate alındığında hayat gerçeğe dönüşür. Bu entelektüelizm, kentteki yaşamı tanımlar ve daha küçük ortamların karakteristiği olan kişisel ilişkilere yapılan vurguyla keskin bir tezat oluşturur.

Koruyucu, akılcı bir bariyerin gelişmesi, metropolde yaşayan insanlar üzerinde derin etkilere sahiptir. Tek kelimeyle, metropol insanı kayıtsızdır. Simmel'e göre, dünyadan bezmişlik (blasé) hali kadar metropolle doğrudan doğruya bağlantılı başka bir ruhsal fenomen yoktur. Bu bezmişlik hali, zihinsel faaliyetlerin artışının bir sonucudur ve büyük ölçüde kayıtsız insanları için söz konusu bir durum değildir. Metropol yaşamı, çeşitli sıklık ve yoğunluklarda ortaya çıkan, sınırları en yüksek düzeyde tepkiselliğe sevk eden yeni uyarımlarla doludur. Bununla birlikte, uzun süreli maruz kalma duyuşal aşırı yüklenmeye neden olur ve enerji kaynaklarını tüketir. Ortaya çıkan yeni uyarımlara uygun enerji seviyeleriyle tepki verememe, bezmişlik zihniyetini tanımlar ve metropol toplumu için benzersiz bir özelliktir (2009:321).

Bezmişlik haline ek olarak, kentsel bir ortamda, yani kısıtlama ve özgürlük gibi birkaç başka davranış da kendini gösterir. Kentlerde yaşayan insanların sosyal tutumları çoğu zaman tereddüt veya isteksizlik olarak tanımlanabilir; bu, olası insan etkileşimlerinin sayısını azaltmak için koruyucu bir organ inşa etmenin kaçınılmaz bir sonucudur. Kentli bireyin bir tür savunma refleksi olarak değerlendirilen bu tepki, küçük kasabalarda yaşayan insanların sık sık birbirlerini selamladıkları aşinalık ve canlılıkla tam bir karşıtlık teşkil eder. Kırsal ve küçük yerleşim yerlerindeki uzun bir geçmişe sahip olan tanınma ve bilme, kalabalık ve karmaşık yeni kentsel alanlarda olmadığından birey olaylara, ilişkilere ve kişilere mesafelidir. Bununla birlikte, kentlerde kişisel karşılaşmaların çoğu geçicidir ve önemli bir zaman veya duyuş yatırımına değmez. Bu nedenle karakteristik bir soğuk ve düşmanca klişе, metropolde yaşayan insanları tanımlar. Oluşan çekince kentin başka bir özelliğine, büyük ölçüde bireysel özgürlüğe götürür. Kentsel bir ortamda birey, siyasi veya dini topluluklarda hissedilebilecek türden önyargılardan ve sınırlardan kurtulur. Bu kentsel özgürlük, bir kentlinin kapana kısılmış veya boğulmuş hissedebileceği kırsal yaşamla yan yana getirildiğinde açıkça görülmektedir.

“Metropol ve Zihinsel Yaşam” çalışması, modernite ile ilişkili çeşitli açıklamalar vardır. Bahsi geçen çalışmada Simmel, en büyük mücadelenin kişiliğimizi koruma arayışından kaynaklandığını belirtir. Modern yaşamın en derin sorunları,

bireyin bağımsızlığı ve bireyselliğini sürdürme girişiminden, varoluşunun toplumun egemen güçlerine, tarihsel mirasın ağırlığına ve yaşamın dış kültürüne ve tekniğine karşı koymaktan kaynaklandığını, metropolün zihinsel fenomenlerinin ise insanların bireyselliklerini sürdürmek için kullandıkları mekanizmalar olduğunu iddia eder. Metropolün zihinsel yaşamı, nesnel kültürün, bireyin bütünsel bir kişilik için öznel talebine yönelik yetersizliğinin bir dizi telafisidir. Dolayısıyla kayıtsızlık, çekince ve rasyonellik, insanların kent yaşamına egemen olan nesnel yaşam tarzının çekiciliğine karşı benzersiz kişiliklerini korumak için kullandıkları yöntemlerdir. Metropolitan arenadaki katılımcılar, ortak bir yaşama bağlılığı birbirlerine dayatmak yerine, kendi yaşam alanlarını ve geçici işlerini yürütmelerine ve benzersiz içselliklerini korumalarına olanak tanıyan bir mesafeyi birbirleri arasında zorunlu hale getirirler (Weinstein and Weinstein, 1990:347).

Modern kültürün gelişimi, öznel olana göre nesnel ruh diyebileceğimiz şeyin üstünlüğü ile karakterize edilir. Olayların, nesnelere ve ilişkilerin büyümesini yalnızca kusurlu bir şekilde ve daha da büyük bir gecikmeyle bireyin entelektüel gelişimi takip eder. Başka bir deyişle, başarılar, rasyonaliteye ve bilgi birikimine olan sürekli artan vurgusu ve ilgisi ile metropol yaşam tarzı, kültürde bir düşüşe yol açmıştır. İnsanlar parasal kazanç için çabalarken, her zamankinden daha fazla tek taraflı veya tek boyutlu hale gelirler ve potansiyel olarak hayatlarını zenginleştirebilecek sıradan nesnel normlara göre bir yaşamın ötesindeki (sanat, edebiyat gibi) etkinlikleri görmezden gelirler. Bu davranışın bir sonucu olarak, kişilikler bakıma muhtaç hale gelir. Bu durum, yalnızca işbölümü ve kentsel zihinsel fenomenle daha da kötüleşir. Toplumun öznel bir varoluş olmaktan çıkar ve doğada başka bir nesnellige dönüşür (Simmel, 2009:39). Bireycilik ile metropol arasındaki mücadele ve içsel gerilim, doğası gereği modern bir sorundur ve ona göre bireyler öznel ve nesnel kültür arasındaki kaçınılmaz çatışmada ve sürekli genişleyen uçurumda yer alırlar. Metropol bu yönüyle öznellik ile kişiliğin değersizleşmesine yol açmaktadır. Modern zamanların kenti, insanları fiziksel olarak birbirlerine yaklaştırmasına karşın, duygusal bakımdan birbirlerinden uzaklaştırmıştır. Modern birey, fiziksel yakınlığa ve terk edilmişliğine rağmen farklı olma çabasını sürdürerek toplumsal işleyişi aktif halde tutma görevi ile karşı karşıyadır.

Max Weber ve İdeal Kent

Max Weber, klasik sosyologlar söz konusu olduğunda kent ve kentleşmeye özel ilgi duyan ve kentle ilgili doğrudan analizler ve açıklamalar yapan ilk kişi olarak bilinir. Weber'in kentleşmeye dair açıklaması, antik toplumdaki feodal topluma ve feodalizmden kapitalizme geçiş odaklıdır. Onun düşünceleri, modern öncesi kapitalizm biçimleri ile karşılaştırmalı din sosyolojisine yönelik ilgisine dayanmaktadır. "Şehir" diye Türkçe tercüme edilen "The City" adlı çalışmasında Ortaçağ kentlerini ve rasyonalitenin evrimsel gelişimini takip ederek Batı toplumlarında ortaya çıkan sanayi kentinin ortaya çıkışını ele almıştır (Nippel, 1995).

Weber, kentin ortaya çıkışı ve gelişimi için tek bir faktör ileri sürerek açıklama yapmanın doğru olamayacağını "Şehir" (2010) adlı eserinde ayrıntılarıyla ifade etmektedir. Kalabalık, canlı ve hareketli bir bütün olan kent Weber için ne sadece tarımsal ürünlerin satışının yapıldığı bir pazar yerinin gelişmesi, ne sadece saldırılardan korunmaya yarayan sur ve kalelerle güvenlik veya askeri bir birim ne de sadece sözleşmeye dayalı bir yargılama sistemindeki gelişmenin ortaya çıkardığı bir birimdir. Ona göre kent (ki Avrupa kentleriyle sınırlı) özetle tam bir kentsel topluluk oluşturabilmek için bir kentsel topluluk, alışveriş ve ticaret ilişkilerinin görece bir hakimiyetine sahip olmalı, bir bütün olarak yerleşim alanı (i) Bir Kale, (ii) Bir Pazar, (iii) Kendine ait bir mahkeme ve hiç değilse özerk bir hukuk, (iv) İlgili bir birlik/örgüt biçimi, (v) En azından kısmi bir özerklik ve kendi kendini yönetebilme ve sonuçta seçilmelerinde kent üyelerinin katılımının gerçekleştiği yetkilerce yönetilme gibi özellikleri taşımalıdır (2010: 109) ki, bunların bir arada oluşması ve yaşaması için sosyal ve kültürel değişimlerin ortaya çıkmış olması, daha açık bir ifadeyle bir zihin dünyası değişiminin gerçekleşmiş olması gerekir. Çoklu faktörlerle kentin ortaya çıkışını açıklayan Weber, bu girişimiyle erken bir dönemde kenti sosyolojik gövde üzerine oturtması oldukça önemlidir (Şentürk, 2020: 508).

Max Weber'in kente dair yaklaşımı, Tönnies ve Simmel'in kent konusundaki düşüncelerine çok şey borçludur. Weber, sosyal, ekonomik, politik, dinsel ve siyasal kurumları birçok açıdan inceleyerek kente dair yapısal bir bakış açısı ortaya koymaya çalışmıştır. O, bir kenti, diğer kentlerle ilişkileri açısından, sosyal, ekonomik ve politik yapının ayrılmaz bir parçası olarak ele alır. Dolayısıyla, Weber'in kent yaklaşımı sistematik bir incelemeye tabidir (Mumford, 1961: 606). Avrupa ve Rusya'daki yerleşim yerleri ile birlikte MÖ. 5000 yıl önce kurulan Mezopotamya'nın ilk kentsel yerleşim yerlerini, eski Çin, güney Asya ve Yakın Doğu kentlerini kronolojik biçimde ele alıp inceler. Bunun sonucunda Batı'da kapitalizmin gelişmesiyle, kentin özelliklerinin bir bütün olarak toplumsal yaşa-

mın bir özelliği haline geldiğini kabul eder ve Batı'ya özgü çok boyutlu, ideal tip anlamında bir kent betimlemesi yapar. Ayrıca evrimsel bir gelişim sürecini takip ederek Batı'nın diğer kültürlerle karşı biricikliğini ve üstünlüğünü, rasyonalitenin gelişmesiyle ilişkilendirerek ön plana çıkarmaya çalışır.

Weber'in kent ve kentsel yaşam hakkındaki düşüncelerinin neredeyse tamamı, "Şehir, Modern Kentin Oluşumu" isimli eserinde yer almaktadır. Eserinde Weber, özellikle Batı'da ortaya çıkan kent olgusu üzerinde durarak, Batılı kentin dünyanın farklı kültür ve bölgelerinde ortaya çıkan kent veya yerleşim yerlerinden farkını incelemiştir. Simmel'in kent konusundaki düşüncelerini ele alarak kentin var olan çeşitli tanımlarını inceleyerek çalışmasına başlayan Weber, nüfus artışının kentlerin ortaya çıkmasında belirleyici olduğunu ileri süren Simmel'in yaklaşımını kesin biçimde reddeder ve tek başına demografik artışın kenti belirleyemeyeceğini iddia eder. Nüfus bakımından kalabalık olmasına rağmen hala köy olan yerleri örnek göstermek suretiyle kendine ait kent tanımlaması yapar buna göre bir kent, insanların yaşantısını tarım yerine daha çok ticaret ve alış-veriş ile uğraşmak suretiyle devam ettirdiği bir yerdir (1922: 1213). Weber'e göre, iki tip kent vardır. Birincisi kendisi için üretim yapan Ortaçağ'ın tüketim kenti ve ikincisi kentin dışı için üretim yapan modern zamanların üretim kentidir. Bu nedenle, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte topluluk yaşamı büyük bir dönüşüme uğramıştır (Mellor, 1977: 193). İdeal tip kavramı çerçevesinde bir kent tanımı yapan Weber'in ideal kenti ise ekonomik ve dini faaliyetler ile birlikte özel ve kamusal hayatı birleştiren bir özelliğe sahip olmalıdır. Ayrıca tam anlamıyla kentsel bir topluluğun oluşması şu özelliklerin sağlanması ile mümkündür;

- Otorite, karizmatik veya geleneksel bir temelden ziyade rasyonel bir temele dayanır,
- Kanun, kişisel temelden ziyade evrensel bir temelde uygulanır,
- Gruplaşma, aile ve klan yerine sınıf temellidir,
- Vatandaşlar, dini gruplar yerine ticari gruplar tarafından yönetilir ve
- Kentin gücü, askeri olmaktan ziyade ekonomik bir temelden kaynaklanır.

Bu açıklamalar doğrultusunda Weber, kente özel karakterini veren şeyin, esas olarak ekonomi ve ticari ilişkiler ile pazarların ve alış-veriş yerlerinin varlığı olduğunu ileri sürer. Kısaca söylemek gerekirse Weber'e göre kent, pazar yerlerinin kurulu olduğu bir yerdir.

Çağdaş Kent Kuramcıları: H. Lefebvre, D. Harvey ve M. Castells

Çağdaş kent kuramcıları içinde daha çok öne çıkan isimler H. Lefebvre, D.

Harvey ve M. Castells'dir. Çağdaş kent kuramcısı bu üç isim, daha çok günümüz kentlerini, kentlerin modern görünüm ve işleyişlerini konu edinmektedir. Çatışmacı ya da eleştirel olarak nitelendirilen klasik kuramdan hayli etkilenen bu kuramcıların her biri farklı bağlam ve kavramla kenti yorumlamakta ve mevcut kent açıklamalarına katkı sağlamaktadırlar.

Henri Lefebvre ve Mekân Olarak Kent

Lefebvre'in "Mekânın Üretimi" (2014), adlı çalışması disiplinler arası sosyal bilimsel analizlerde mekânın yeniden kavramsallaştırılması alanında oldukça etkili eserlerinden birisidir. Ele aldığı çok sayıdaki çalışmada (Mekan Hakkı, Gündelik Hayatın Eleştirisi vd) mekân bilgisine yalnızca soyut bir ilke, ideolojik veya maddi bir kontrol aracı olarak değil, aynı zamanda gündelik yaşamın ve pratiklerinin anlamlar, değerler, işaretler ve semboller yarattığı tartışmalı bir alan üzerinden ulaşılabileceğini ileri sürmüştür. Kent ve modernite konusundaki interdisipliner sosyo-mekansal analizde mekânın yeniden kavramsallaştırılmasına yapmış olduğu katkı, birçok düşünürün kente yaklaşımlarını etkilemiş, yeni bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Entelektüel ilgi alanları arasında edebiyat, dil, tarih, felsefe, kent planlaması ve düşünce yaşamının ileri zamanlarında politika ile de ilgilenerek disiplinler arası bir kişiliğe sahip olmuştur (Kofman and Lebas, 1996: 6).

Diyalektik bir düşünce ve gelenek çizgisinden hareketle Lefebvre (2014) üç farklı gerçekliğe dayanan bir mekân kavramı önermiştir. Bunlar: 1. Mekânsal pratik (günlük gerçeklikten doğan algılama alanı), 2. Mekân temsilleri (tasarlanan alan ve temsil edilen alan); ve 3. Temsil mekânları (imgeler ve semboller aracılığıyla deneyimlenen mekânlar, tutku ve eylem alanları). Lefebvre, mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekânlarının topluma, tarihsel döneme veya üretim tarzına göre, sahip oldukları nitelikler bakımından mekânın üretimine farklı şekillerde katkı bulunduğunu ve bundan ötürü mekânın toplumsal olarak üretildiğini ileri sürmüştür. Ayrıca bu üç özelliğin birbirleriyle diyalektik olarak ilişkili olduğunu ve mekânın sosyal inşasının farklı biçimlerde değer haline geldiği sadece söylemsel olarak değil fakat aynı zamanda insanların somut mekân ile temas ve deneyimlerindeki değişimi de içerdiğini savunmuştur. Buradan hareketle Lefebvre, mekânın toplumsal üretimini inceleyerek, yapı ile eylemlilik, söylem ve uygulama arasındaki ikilemlerin üstesinden gelmeye çalışmıştır. Gündelik yaşamın ancak kentte mümkün olduğu ve insanı tanımak ile kenti tanımanın birbirleriyle yakından ilişkili olduğu iddia etmiştir (2010:138).

Ona göre mekân, yalnızca doğal ve maddi bir içerikle doldurulmayı bekleyen

bir boşluk değil, aksine o toplumsal olarak üretilmiştir. Toplumlar çağlar boyunca, ihtiyaçlarını ve önceliklerini karşılamak için kendi mekânlarını üretmişlerdir. Bunu toplumsal uyumu, işlevsel yeterliliği sağlamak, ideolojik ve politik güç ve kontrolü savunmak ve sürdürmek için yapmışlardır. Kapitalist dönemde mekân, sermayenin gereksinimlerini karşılamak için üretim, tüketim, yeniden üretim ve dolaşımın organize edildiği ve yapılandırıldığı baskın bir biçim haline gelmiştir (Lefebvre, 2014:212). Dolayısıyla mekân, maddi bir üründür ve kapitalizm bunu kullanarak hayatta kalmanın bir yolunu bulmuştur. Mekân aynı zamanda insanlar, insanlar ve nesnelere arasındaki sosyal ilişkileri içeren politik ve ideolojik bir süreçtir. Mekân, gücün nasıl kullanıldığı ve işlendiğine tabidir ve aynı zamanda mekânsal düzenlemeler diğerlerinin eylemlerini sınırlandırması veyahut belirlenmesi sonucunda açığa çıkar. Fakat bu tek yönlü bir süreç değildir. Mekân, sosyal adalet ve eşitlik konularının tartışıldığı mülkiyet, anlamlar, değerler etrafında yaşanan çatışmaya tabidir. Kısaca mekân, tarihsel ve doğal öğeler tarafından şekillenmiştir fakat bu politik bir sürece tekabül eder. Dolayısıyla modern kentsel koşulların nasıl yaratıldığı, nasıl değiştiği ve bunun gündelik yaşamı nasıl etkilediğini anlayabilmek için mekânın kimler tarafından sahiplendiği, düzenlendiği ve bunun nasıl başarılı olduğunun anlaşılması oldukça önemlidir.

Kentsel alanlar, yeryüzünün küçük bir yüzdesini işgal etmesine rağmen demografik, ekonomik ve politik değişimler, dünya nüfusunun çoğunun kentsel bir dünyada yaşamasını zorunlu hale getirmiştir. Dünya üzerindeki kentler, sermayenin akışı ve hareketliliği tarafından kontrol edilen yatırımlar, planlamalar, altyapı hizmetleri, mimari ve bunun gibi pek çok faaliyetin organize edildiği alanlar haline gelmiştir. Bu faaliyetler kentsel alanları biçimlendiren, imar eden ve yeniden üreten dünya çapında işleyen birbiriyle bağlantılı ve entegre bir sermayenin ürünüdürler. Dolayısıyla Lefebvre'e göre, kapitalizm ve neo-kapitalizm, sermayenin ve iş dünyasının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde paranın gücünü ve devletin politikasını yansıtan soyut bir alan yaratmıştır. Bu soyut alan, geniş banka ağlarına, işletmelere ve büyük üretim merkezlerinden işlerlik göstermektedir. Ayrıca otoyolların, havalimanlarının ve bilgi ağlarının mekân üzerinde ciddi bir müdahalesi vardır. Böylece birikimlerin, zenginliklerin, tarihin öznesinin, tarihsel mekânın merkezi kent olmuştur (2009:187). Bu bağlamda kentsel mekân, sermayenin ve birikimin somutlaştığı, hareketlendiği ve geliştiği önemli bir alandır.

Kent, sermaye hareketliliğini sağlamak amacıyla en verimli ve etkili koşulları sağlamak üzere düzenlenmekte ve kontrolü amaçlayan müdahalelere giderek daha fazla maruz kalmaktadır. Kentin yaşam deneyimini bir yaşam biçimi haline

getiren sosyal ve kamusal alanlar aşamalı biçimde kodlanır, düzenlenir, gözetlenir ve denetlenir hale getirilmiştir (Wirth, 1938). Kamusal ve sosyal alanların biçimi, işlevi, kullanımı ve erişilebilirliği üzerindeki bu kontrol oldukça önemlidir çünkü bu sayede yaşamın zaman ve mekânda nasıl yapılandırıldığı, düzenlendiği ve kontrol edildiği kolayca öğrenilebilir. Her şeyin bir yeri ve zamanı vardır şeklinde anlaşılan sağduyu, sosyal anlamları alan ve zamanla ilişkilendirerek toplumsal düzen ve eylemlerin belirli bağlamlarda tekrar tekrar gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Neo-liberal küresel kapitalizm dünyaya yayıldıkça, özellikle kentleşmekte olan ülkelerdeki birçok kasaba vb yerleşim yerleri, sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yürütülen plan ve stratejilere daha çok tabi hale gelmektedir. Kentsel mekânlar olarak üretilen yerler, bireyselliğin ve özgürlüğün olmadığı birbirine pek çok bakımdan birbirlerine benzemekte olan yerlerden ibarettir. Piyasa ekonomisine uygun olarak mimarlar, tasarımcılar ve farklı devlet kurumları tarafından dizayn edilen homojenliğin ve tekdüzeliğin hâkim olduğu kasaba ve kentlerde farklı dünya görüşlerine ve yaşam biçimlerine tahammülsüzlük son derece yüksek düzeydedir. Lefebvre'e göre nicelleştirmenin ve büyüyen homojenliğin hâkim olduğu kapitalist ve neo-kapitalist mekân, tüm öğelerin değiş tokuş edilebildiği ve dolayısıyla birbirinin yerine geçebileceği metalaştırılmış, devletin hiçbir direnişe ve engele tolerans göstermediği bir kontrol alanıdır. Dolayısıyla ekonomik ve politik alanlar, tüm farklılıkların ortadan kaldıracabilecek bir birleşmeye doğru yol almaktadır (2009: 192). Buradan hareketle Lefebvre, örgütlenmiş tüketimin, terörizm tarafından sürdürülen edilgenliğin toplumsal mekânı ve zemini olan gündelik hayat böyle kurulur, sağlamlaşır ve programlanır. Ayrıca sosyal bir yaşam alanı olarak kolayca bunun tanımlanması kolaydır. Herhangi bir çözümleme, görünürdeki bir rasyonalitenin altında gizli bir akıldışılık, tutarlılık ideolojisinin altında bir tutarsızlık ortaya çıkarır (1971: 197).

Modernleşme sürecinde kent ve kentleşme; heyecanın, tehlikeli ve zevkli etkileşimlerin ve farklı deneyimlerin merkezi olarak algılandı. Varlıklı insanlar yeni eğlence fırsatlarında şehvetli yenilikleri ararken yoksullar; aşırı kalabalıktan, sağlıksız barınma ve çalışma koşullarından kaçmak için çalışmaya ara vermeye, dinlenmeye, sokaklara ve halka açık yerlere sığınmaya çalıştılar. Çağdaş kentlerde bu durumlar kaybolmak üzeredir. Kentsel alanlar giderek sıradanlaşmakta, farklılıkları ortadan kaldırmak ve pazar ekonomisi için düzenli bir alan sağlamak amacıyla üretilmekte ve yeniden şekillendirilmektedir (Lefebvre, 1996: 75).

David Harvey, Sermaye ve Kentleşme

David Harvey, “Reinventig Georghraphy” (Coğrafyayı Yeniden İcat Etmek) adlı çalışmasıyla, pozitivist düşüncenin egemen olduğu coğrafya alanındaki çalışmalara Marksist analizi uygulayan ilk düşünürlerden biridir ve bu yönüyle Marxist coğrafyacı olarak bilinmektedir. Ayrıca, Marx’ın sermaye yaklaşımına mekânsal bir boyut katarak, Marxist düşünceyi bu çerçevede etkilemiştir (Harvey 2000). Çalışmalarının çoğunda, modern kapitalist kentin bir eleştirisini yapmaktadır. Kente yaklaşımı, kentsel araştırmalar üzerinde son derece etkili olmuştur. Kentleşme süreçlerini ulusal, uluslararası ya da diğer toplumsal ilişkiler düzeyinden herhangi bir ayrıma tabi tutmaksızın araştırma konusu haline getirmiş ve kapitalizmin toplumsal ve fiziksel alanların üretimi yoluyla nasıl varoluşunu koruduğuna dair ayrıntılı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Öyle ki Yeni Emperyalizm adlı kitabında, Marx’ın erken dönem kapitalizmde sanayi öncesi birikim modu olarak tanımladığı ilksel birikimin hala devam ede gelen bir gerçeklik olduğunu öne sürmüş ve bu birikim yönteminde yer alan mülksüzleştirmeye yol açan şiddet süreçlerini ABD önderliğinde Batı emperyalist savaşının arka planında yer alan bir gerçeklik olduğunu iddia etmiştir (2003).

“Sosyal Adalet ve Şehir” adlı kitabında kenti tarihsel olarak, etrafında belli bir üretim tarzının örgütlendiği bir eksen, kurulu düzene karşı bir devrim merkezi ve (kendisine karşı isyan edilen) bir güç ve ayrıcalıklar merkezi olarak tanımlamıştır. Kent ve kırsal kesim arasındaki anti tez, etrafında toplumun tüm ekonomik tarihinin geliştiği bir hareket ve çatışma eksenini olmuştur (Harvey, 2013: 187). Harvey çalışmalarında para, zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi ele alarak kentleşme sürecinin ne şekilde ilerlediğini bu üç kavram üzerinden anlaşılabilirliğini düşünmüştür. Simmel’den etkilenecek paranın hem bir değer deposu hem de mülkiyet dışında içerikten yoksun bir varlık olarak anlaşılmasının zor olduğunu savunmuştur. Paranın kullanımı kapitalist ekonominin ortaya çıkışından binlerce yıl öncesine dayandığından ona göre, para ekonomisi ile kapitalist ekonomi arasında bir ayrım yapmak zorunludur.

Para ekonomisi, büyük kentler ortaya çıkmadan önce de vardı, fakat 19.yy’da sanayi kapitalizminin gelişiyile, Avrupa ve birkaç Kuzey Amerika ve Latin Amerika kenti, bir milyonun üzerinde nüfusa sahip olmuştur. İnsanların bir tür emek ürünü olarak dolaşımı ve bu emek artışının bir tür soyutlaması olarak sermayenin dolaşımı birbirleriyle bağlantılı iki özelliştir. Kentsel yaşam tarzı zorunlu olarak bu tür koşulları yansıtır ve ayrıca kentte bunların varlığı, paraya sahip olmanın gerektirdiği bireycilik ve eşitlik ile bu paranın üretilmesi sürecinde ortaya çıkan

sınıf ilişkileri arasındaki derin bir gerilimin sonucudur. Para ve mekân arasındaki ilişki kapitalist toplumda özellikle yoğunlaşmıştır çünkü para, sosyal gücü mekânda yoğunlaştırmak için muazzam bir kapasite yaratır ve para diğer kullanım değerlerinden farklı olarak belirli bir yerde herhangi bir kısıtlama olmaksızın saklanabilir veya biriktirebilir. Söz konusu muazzam toplumsal gücün yoğunluğu, doğanın kitlesel fakat yerel dönüşümlerini, çevrenin inşasını ve bunun gibilerini gerçekleştirmek için kullanılmaktadır (Harvey, 1985: 5).

Zaman içinde mekânın metalaştırılması, doğru ölçekli haritaların bir kombinasyonu ve toprak mülkiyeti haklarının açık bir şekilde tanımlanmasına izin veren kadastro çalışmalarının başlamasıyla mümkün hale gelmiştir. Fakat soyut bir meta olarak mekânın birçok sosyal pratikte evrensel, homojen, nesnel ve soyut olarak satın alınması ve satılabilmesi gerekli olmuştur. Bir diğer ifadeyle, mülkiyet hakları yaygınlaştıkça ve özelleştikçe sivil haklar, ölçeklendirme yöntemleriyle bağlantılı olarak sınırları belirlenmiş, bölünebilir ve hatta alım satımı yapılabilen arazi ve toprakların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yatırımcıların, kent sel alanın yükselen bir değer haline gelmesiyle kazançlarını arttırmak amacıyla arazilerin kirasını arttırması sonucunda kentler daha hızlı ve kolay bir şekilde büyümeye başlamışlardır. Yönetim merkezlerine, pazarlara ve iletişim ağlarına yakınlık kira artışlarına yol açmıştır ve bu nedenle -bugün de olduğu gibi- verimli ekilebilir tarım arazilerine ve arsalarla değer katmanın en kolay yolunun, üzerinde yol, kanal, raylar veya otoyollar inşa edilmesinden geçtiği düşünülmeye başlanmıştır (Harvey, 1985: 12). Bunun sonucunda kentlerin merkezi yerlerinde hem arazi hem de konut fiyatları yükselmiş, ve gayri menkul satışlarından elde edilen gelirlerle yeni bir sermaye zümresi oluşmuştur. Bu arada daha düşük kiralar ödemek isteyen işçiler ise sanayi tesislerine yakın veya kentin dışındaki alanlara yerleşmek zorunda kalmışlardır. Kapitalist kentleşme sürecinde, sınıf çatışmasının devlet tarafından düzenlenmesi, kolektif olanakların ve tesislerin inşası, emeğin imalat sanayisinin ihtiyaçlarına göre coğrafi dağılımı, kazançlı bir arazi pazarının yaratılması, arsa ve arazi spekülasyonlarının büyük bir bölümü, uluslararası bir bankacılık ve finans alanının büyümesiyle ilişkilidir. Sermaye adına işgücü piyasalarını organize etmede kapitalist kentlerin rolüne özel bir dikkat çeken Harvey, sermayenin kentleşme tarihinin kısmen onun gelişen işgücü piyasası coğrafyasının bir tarihi olduğunu varsayar (1985: 19).

Harvey'nin çalışmalarının çoğu, diğer alanlardan çok toprağa yapılan sermaye yatırımlarının yapısını ve etkilerinin araştırılması üzerine yoğunlaşmıştır. Böyle bir yatırımın hem kapitalist ekonominin işleyişi açısından son derece önemli ol-

duğunu hem de bu tür yatırımların nispeten kalıcı bir fiziksel miras bıraktığını vurgulamaktadır. Ortaya çıkan yerleşme biçimi, yatırım için kârlı bir yol ise sermaye birikimine katkıda bulunabilir, ancak kalıcı nitelikleri onu nispeten kısa bir süre içinde modası geçmiş ve anakronik hale getirdiğinde, sermaye birikimine de bir engel oluşturabilir. Buradan hareketle Harvey (1977, 1982), sermayenin üç döngüsü olduğunu ve toprağın sermaye birikimi açısından önemli bir role sahip olduğunu savunmuştur. Birincil döngü, imalat sürecindeki meta üretimidir. Harvey, kapitalist işletmelerde emeğin sömürülmesiyle elde edilen kâr birikiminin, özellikle üretilen malları satın alabilecek parasal bir gücün olmadığı durumlarda aşırı üretim yapılmasının ciddi çelişkilere yol açacağını vurgulamıştır. Bunun sonucunda kazanç düşer ve sermaye boşa kalabilir. Sermayenin, yapılı çevrede sabit kalmasına ve ikinci döngüye dönüştürülmesine neden olan bu aşırı birikim krizidir. Para, birincil döngüden ikincil döngüye aktarılır fakat bu aktarım için devletin bu tür bir yatırımı teşvik etmesi ve destekleyici bir çerçevenin olması gereklidir. Sermayenin üçüncü döngüsü, bilimsel bilgiyi ve emek gücünü yeniden üretmeye yönelik harcamaları içerir. Bu döngüdeki harcamalar, sermayenin birikimini arttırmaya yönelik yeni yollar bulması için doğrudan bir fırsat olmaktan çok, genellikle toplumsal mücadelenin bir sonucudur.

Harvey'nin (1985) analizi kentleşme süreçlerini iki şekilde açıklamaktadır. Birincisi, diğer ekonomik süreçlerle ilişkili olarak yapılı çevreye yapılan yatırımların öneminin kavramsallaştırılması ve kentsel yeniden yapılanma ile ekonomik yeniden yapılanma arasındaki ilişkidir. Bu duruma örnek olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'daki banliyölerin büyümesini, sermayenin aşırı birikim krizinin ortaya çıktığı birincil döngüden çıkmasını göstermiştir. Bu nedenle kapitalist kentin değişen yapısı, kapitalist ekonomideki daha geniş eğilimlerle ilişkilidir. 1970'lerin başında, ABD ve İngiltere'nin birçok kent merkezinde yaşanan emlak patlamasına yol açan iş merkezlerinin ortaya çıkmasını sağlayan bu tür bir baskıdır. Bununla birlikte, inşa edilmiş çevre, sadece bir çözüm yolu değildir. Sermaye birikimindeki krizler daha fazla krize neden olabilir. Sermaye; yapılı çevreye yöneldikçe ve dolayısıyla ekonomik faaliyetler yavaşladıkça, birincil döngüde sermaye birikimi için yeni fırsatlar yeniden açılır, sermaye bu döngüde geri döner, ikincil döngünün sermayesinin değeri düşer ve yatırım için daha az çekici hale gelmeye başlar. Bir kez kurulduktan sonra, mevcut yapılı çevre artık yeni bir yapı kadar verimli değildir ve etkili sermaye birikiminin önünde bir engel oluşturarak sermaye yatırımının daha yeni ve daha gelişmiş yerlere taşınmasına neden olabilir. Sonuç olarak yapılı çevrenin, sermayenin kârlılığını yeniden arttırmak için başka bir yere taşınmasıyla terk edilmesi veya bozulmasıdır.

Harvey için kentsel formlara yatırım, kapitalizmdeki krizlere geçici bir çözüm sunar, fakat daha sonra bu, sermaye yatırımını başka bir yere kaydırarak ele alınması gereken bir sorun haline gelir. Kentler ve diğer mekânsal yapılar bu sebepten ötürü neredeyse döngüsel bir şekilde büyür ve küçülürler. Yine de Harvey, belirli bir kentin rolünü belirli ekonomik güçlere karşı 'sabitlemeye' çalışabilecek sosyal ve politik mücadelelere de uyum sağlamıştır. Harvey, belirli bir kentin rolünü ve önemini belirli ekonomik güçlere karşı kalıcı hale getirmeye çalışabilecek sosyal ve politik mücadelelere de özel bir önem atfetmiştir. Sermayenin kaçması tehdidi ile karşı karşıya kalan sosyal grupların mücadeleleri, sermaye kaçışını önleyebilir ve kentsel altyapının hayatta kalmasını sağlayabilir. Ayrıca, herhangi bir yerde belirli bir çıkarı olan burjuvazi içindeki bir grubun sosyal ve politik rolüne dikkat çekmeye çalışmıştır. Toprak sahibi kapitalistler, belirli bir yere yatırım yapmaya kararlıdırlar. Genellikle yerel ekonomileri savunmada çok önemli bir rol oynarlar ve buldukları yerlerin ekonomik refahını arttırmak amacıyla yurttaş desteğini sağlar bu da mülk fiyatlarını ve topraklarının değerini artırır (Gottdiener, 1985).

Harvey'nin bu yaklaşımından hareketle, modern dünyadaki kentsel süreçleri ve kapitalizm arasındaki ilişkiyi anlamak mümkündür. Sermayenin döngüler arasında hareket etme eğilimleri ile ilgili yaklaşımı, yapılı çevredeki yatırım hareketlerinin ilkeleri ile politik mücadelenin rolüne dikkat çekmiştir. Böylece, belirli bir kentteki sosyal ve politik güçlerin kapitalistlerin yatırımları yok etme girişimlerini nasıl değiştirebileceğini, hatta engelleyebileceğini göstermeye çalışmıştır. Yapılı çevrenin farklı zamanlarda sermaye birikimi için yeri geldiğinde bir fırsat ve yeri geldiğinde bir engel olduğu ve dolayısıyla aynı kentte nispeten kısa zaman aralıklarında nasıl köklü değişimlerin meydana gelebileceği konusundaki vurgusu, çağdaş kentsel değişimin dramatik olaylarını anlamlandırmaktadır. Böylece onun dengesiz/eşitsiz gelişme yaklaşımı, tarihsel bir özgüllüğe yer ayırır ve insan failliğinin rolünü kabul eder.

Manuel Castells: Ağ Toplumu ve Kentleşme

Castells için kentleşme bir kavram olmaktan ziyade, bir mittir çünkü ideolojik olarak insanlığın tarihini dile getirmektedir (1979:17). Kentleşmeyi, kapitalist sanayileşmenin ve pazar ekonomisinin ortaya çıkışı ile modern toplumun rasyonelleşme sürecinin kültürel bir ifadesi olarak ele almıştır. Ona göre kentleşme olgusu çerçevesinde gelişen Kent Sosyolojisi ve bu alandaki çalışmaların çoğu, etnosentrik biçimde ortaya çıkan, liberal kapitalizmin sosyal biçimlerinin bir tür kristalleşmiş halidir (1979:83).

Castells'e göre kentsel mekân, emeğin yeniden üretiminin yoğunlaştığı bir yerdir. Buna göre kent, bireylerin kendi emeklerini yeniden ürettiği alan olduğu, yani diğer şeylerin yanı sıra, insanların bireysel ve kolektif tüketim aracılığıyla emek gücünü yeniden ürettiği bir mekândır. Kısaca Castells, emeğin yeniden üretimi ve kolektif tüketim konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Kentsel mekân, ekonomik, politik ve ideolojik sözleşmeler matriksinin belirlediği yapısal bir sistemin ürettiği yapı bir çevre ve bir alt sistemdir. Buna göre kent, bir toplumun ekonomik yapısı tarafından belirlenen uzamsal bir ayrışmasıdır ve esasen modern kent, kapitalizmin fiziksel bir görünümünden ibarettir. Ayrıca kentsel alanların ayrışmasını ve genişlemesini sermaye birikimi ve sınıf çatışması ile ilişkili olarak değerlendirmektedir (1979: 307).

“The Urban Question” adlı çalışmasında, sosyal görünümü itibarıyla bile bir kentin, işyerinde var olan hiyerarşilerin, kentin en kirli ve aşırı kalabalık kısımlarındaki işçi konutlarının bulunduğu yerde yeniden üretildiği dev bir kapitalist fabrika olduğunu savunur. Kamusal alan ve sosyal olanakların orta sınıflar tarafından sömürgeleştirilmesi ve proletaryadan, aldıkları düşük ücretlerin bir kısmını kira karşılığı geri vermelerini istemeleri gibi bir uygulamanın kölelikte dahi olmadığını ve bunun çifte bir sömürü ilişkisi olduğunu belirtir.

Castells, Marksizmin eleştirel çerçevesini temel olarak Avrupa kentlerine ve özellikle Fordist kent kavramına uygulamaya çalışmıştır. Bununla birlikte Althusserci bir bakış açısıyla Marxizmden farklı olarak kentsel çalışmalara toplumsal sınıflar ve değişmeyi, isyan ve çelişkileri, çatışma ve siyaset gibi toplumsal sorunların da dahil olması gerektiğini savunmuştur (1979). Ayrıca Marxist kuramın kentsel sorunları ele alma geleneğine yeterince sahip olmadığını ileri sürmüş, genel Marxist kavramları gözlemlenen süreçlere uyarlayarak, tarihsel içeriğe göre yeni kavramlar ve yeni yorumlar gerektiren kentsel sorunların ortaya koyduğu yeni biçimlere göre yeniden tanımlamanın gerekliliğine değinmiştir (1983:11). Bu doğrultuda son dönem çalışmalarında kente bir üretim ve tüketim aracı ve bir sınıf çatışması olarak değil, daha çok bir tür sosyal bir çevre, ekonomik ve kültürel çatışmalar alanı olarak bakılması gerektiğini savunmuştur (Castells, 1983: 327).

“The City and the Grassroots” adlı kitabında, sınıf mücadelesinin toplumsal değişimin başlıca yürütücüsü olduğu şeklindeki eski Marksist görüşünden hareketle, belirli bir kentsel mekanın üstlendiği anlam veya sembolik önemin, kısmen kentsel mekanı kontrol etmek için çatışan çıkar grupları arasındaki mücadelenin sonucu olduğunu iddia eder. Devletin özerk rolü, cinsiyet ilişkileri, etnik ve ulusal hareketler ve kendilerini yurttaş hareketi olarak tanımlayan hareketler, kentsel sosyal değişimin diğer alternatif güçleridir (1983:91).

Kapitalizm, Castells'in üzerinde önemle durduğu konulardan biri olmaya devam etmektedir. Ancak artık kapitalizme bir üretim tarzı olarak belirleyici bir önem atfetmemektedir. Çünkü ona göre, kapitalizmin çok fazla çeşidi vardır ve bölgesel etkileri de farklılık göstermektedir. Dünya ekonomisinde yaşanan tüm dönüşümler içerisinde, kapitalizmin toplumsal çelişkilerine rağmen hala canlılığını koruduğunu savunmaktadır. Kapitalist örgütlenme mantığı içinde, enformasyonizm olarak tanımladığı yeni bir gelişme tarzını tespit ettiği de bilinmektedir (2008). Enformasyonizmin ruhunu ayrı fakat birbiriyle bağlantılı süreçlerin bir karışımı olarak tanımlamaktadır. Farklı bağlamlarda, farklı biçimlerde, farklı kültürel ifadelerle ortaya çıkan bu girişim ağlarını dört süreç ile açıklamaktadır. Bu süreçlerden birincisi, iş ağlarında (Kuzey İtalya ve Asya'nın bazı bölgelerinde bulunanlar gibi aile temelli işletmeler), Silikon Vadisi'nde yoğunlaşan girişimci ağlarda ve Japonya'da bulunan bir dizi alt yüklenici süreç, işlevi ve hiyerarşik ortak ağları oluşturan post-Fordist türden ayrıştırılmış işletmeler. İkincisi, yeni telekomünikasyon ağları, kişisel bilgisayarlar ve kablosuz iletişim cihazları, kendi kendine gelişen yazılımlar gibi teknolojik araçları ve ayrıca en son dijital medyanın protokollerini ve ilerlemelerini kullanarak zahmetsizce iletişim kurabilen yeni bir uzman yöneticiler ve çalışanlar kastını içerir. Üçüncüsü, inovasyonu, iletişim kurmayı (bağlanabilirliği) ve tüketicinin talebini ürün ve hizmetlerle tam olarak eşleştirebilen akıllı sistemlerin geliştirilmesini sağlamaya devam eden küresel rekabettir. Dördüncüsü ise ekonominin doğasına ve politik kültüre göre farklı bir rol oynayan devlettir. Daha az gelişmiş ülkelerde devlet muhtemelen müdahaleci olacak ve ekonominin kilit sektörlerini kontrol edecek ve yönetecektir. Avrupa'da devlet düzenleyici bir role sahip iken ABD'de küresel şirket üstünlüğü bağlamında ekonomik liberalizmin savunucusu olma eğilimindedir (2008:146).

Bu farklı unsurları birbirine bağlayarak, Castells'in ağ kuruluşları adını verdiği zamandan bağımsız süper evrimleşmiş bir kapitalizm biçiminin ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Önceki tezahürlerinden farklı olarak bu kapitalizm türü karşılaştığı üretim darboğazlarından kaynaklanan krizleri, esnek yönetim biçimleri, sabit sermayeden sürekli yararlanılması, işgücünün performansının yoğunlaşması, stratejik ittifaklar ve örgüt içi bağlantıların tümü bir tek operasyona harcanan zamanın kısaltılmasını, kaynakların geri dönüşünün hızlandırılmasını kullanarak aşmayı amaçlar (2008: 618). Burada Enformasyonist ekonominin bileşenlerini kısaca özetledikten sonra, Castells'in geleneksel ekonominin uzamsal mekânı yerine akışlar uzamı dediği unsurların birbirine nasıl bağlandığına bakmak gerekir. Ona göre insanlar hâlâ mekânlarda yaşıyorlar fakat toplumlarda işlev ve iktidar, akışlar uzamı etrafında örgütlendiği için, mantığının yapısal egemenliği,

mekânların anlamını ve dinamiğini temelden değiştirmektedir. Mekânlarla ilgili deneyim iktidardan soyutlanmıştır ve anlam a giderek bilgiden ayrılmıştır. Hâkim eğilim, ağlar oluşturmuş, mantığını dağınık, parçalanmış, birbirleriyle ilgileri giderek kopan, kültürel kodları daha az paylaşır hale gelen mekânlara dayatmayı amaçlayan tarih dışı bir akış uzamı yönündedir. Castells, bu tür sorunların üst kademesinin birkaç ülkenin birkaç merkezinde yoğunlaştığına, dünyanın önde gelen metropol merkezlerinde gelişmiş hizmetler ve yüksek istihdam artışına işaret ediyor. Özellikle, küresel iş merkezleri üretim ağları ve yönetimini tesis etmek suretiyle esnekliği, çalışanları ve tedarikçileri içselleştirmek için değil, uygun olduğunda ve her özel durumda gereken zaman ve miktarlarda bunlara erişebilmek için gereken üretim ve yönetim ağlarını oluşturmuştur. Bu teknolojik gelişmelerden kaynaklanan uluslararası işbölümü, işgücünden maksimum düzeyde yararlanabilmek amacıyla dünya çapında özellikle uygun ticaret fırsatları ve piyasalara erişim için iş yerlerini ve kentsel alanları yapılandırmaktadır.

Castells (2008), bu konuda araştırma ve geliştirmenin, inovasyonun ve prototip geliştirme faaliyet alanlarının yoğunlaşma eğiliminde olduğu Amerikan mikro elektronik endüstrisi örneğini vermektedir. Nitelikli imalat, tipik olarak ABD'nin Batısında ve orta büyüklükteki kasabalarında, şirketin şube tesislerinde gerçekleşmektedir. Buna karşılık büyük ölçekli, yüksek hacimli üretim, oldukça rekabetçi bir pazarda işgücü maliyetlerini düşürme ihtiyacı nedeniyle, genellikle Doğu Asya Singapur, Malezya, Tayvan ve Endonezya'nın yeni sanayileşen ekonomilerinde yer almaktadır. Satış merkezleri, bakım ve satış sonrası bakım, Asya'da hızla büyüyen tüketici pazarı ile birlikte Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın büyük bölgesel merkezlerinde yoğunlaşmıştır. Bir inovasyon ortamı; yeni bilgi, yeni süreçler ve yeni ürünler üretmeyi amaçlayan bir çalışma kültürü ve araçsal hedefleri büyük ölçüde paylaşan bir sosyal organizasyona dayanan belirli bir üretim ve yönetim ilişkileri dizisi olarak tanımlanır. Böyle bir ortam, mesafeye dayalı bir ağ olarak var olabilirken, mekânsal yakınlığın, yenilik sürecindeki etkileşimin doğası nedeniyle bu tür ortamların varlığı için gerekli bir maddi koşul haline gelmektedir.

Castells'in ağ toplumu bir ölçüde, küresel toplumun örgütlenme yapısını belirlemiştir. Ağ toplumunda enformasyon teknolojisi ve küreselleşme birbirini besleyen iki varlıktır. Küresel ekonomik rekabet, şirketler, bölgeler, uluslar ya da kentler gibi birimlerin bilgiye dayalı enformasyonu üretme ve uygulama kapasitelerine göre şekillenmektedir (Giddens, 2004:179).

Castells modern zamanlarda kentsel mekânda yaşanan çelişkilerin uluslara-

rası sermayenin eşit olmayan gelişime bağlayarak üretim araçları ile yönetim merkezlerinin belirli bazı alanlarda yoğunlaştığına dikkat çekmektedir. Bu süreçte emek de benzer biçimde belirli alanlarda yoğunlaştığından emeğin yeniden üretimi, üretim araçlarının da toplumsallaşması sonucunu doğurmuştur. Buna göre kapitalist kent krizi, sermayenin üretim sürecini sürdüreceği olan emeğin taleplerini karşılayabilecek emeğin, yeniden üretim araçlarını kazançlı hale getirememesidir. Ayrıca küresel ekonomi, üretim, tüketim, toplumsal hareketler ve kentsel mekânlar adeta ağlarla örülmüş durumdadır. Dünyanın genelindeki tür ekonomik üretim, pazarlama ve servis faaliyetlerinin dünyanın belli ülkelerinde, birkaç merkezde uzamsal bir yoğunlaşmaya uğramış olması, kent merkezlerinde birbirinden farklı toplumsal yapılar ve tabakalar oluşturmaktadır. Sermayenin eşitsiz biçimde dağılmasının bir sonucu olarak iktidar ve güç merkezleri belirli kentlerde veya metropollerde yoğunlaşmaktadır.

Sonuç

Klasik ve çağdaş kent kuramcıları ve araştırmacıları, kente dair deneyimleri kendi dönem ve bağlamları ile ilişkili olarak ideolojik, kültürel ve felsefi bir dil kullanarak tanımlamaya çalışmış ve kenti tarihsel bir özne olarak konumlandırmışlardır. Oysa kentsel açıklamaların önündeki önemli bir engel, bazı genel fenomenlerin açıklayıcı bir nedeni olarak tarihsel bağlama yaygın olarak başvurulmasıdır. Tarihsel olarak, kentsel sosyolojinin ilgi odağı, modernleşme süreci üzerine yoğunlaşmış ve en kapsamlı çalışmalar modernite teması çerçevesinde kentsel analizler yapanlar arasından çıkmıştır. Kentsel yapıların gelişimi konusundaki kapitalist gelişme ise 20.yy'a kadar adeta ikincil bir tema olarak ele alınmıştır.

Farklı düşünürlerin kente dair sunduğu farklı bakış açılarından hareketle, kentleşme kavramının sınırlarının belirsiz olduğunu göstermektedir. Özellikle 20.yy'ın başından bu yana ele alınan kentleşme çalışmalarına bakıldığında genel geçer bilimsel bir yaklaşımın geliştirilmesinin zorluğunu daha da gün yüzüne çıkarmıştır. Bu anlamda kent sosyolojisine duyulan gereksinim ve bir disiplin olarak kent sosyolojisinin başlı başına bir çalışma alanı olarak belirmesi oldukça önemli bir gelişmedir. Bununla birlikte, kent sosyolojisi alanında çalışanların, ayırt edici ve uzmanlaşmış bir bilgi birikimi olduğu da görülmektedir. Bundan dolayı kent sosyolojisinin özü, en belirgin biçimde, kapitalist bir modernleşme süreci ile bağlamsallığı çerçevesinde incelenmesidir. Çünkü kapitalist ilişkilerin özel olarak modernite olan ilişkisel bütünlüğü, dünya genelinde siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel problemler dizisinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca toplumsal yaşamın farklı sorunları sadece bir tek sebebe indirgenemeyecek kadar karmaşık

olduğu düşüncesi hakim düşünce haline geldiğinden, kentsel alanlarda ister ekonomik ister sosyo-kültürel süreçlerin yol açtığı sorunlar bir bütün olarak algılanmak ve analiz edilmek zorundadır. Aksi takdirde dünyanın büyük bir bölümünde yaygın olarak görülen kentsel yaşam alanlarında karşılaşılan çevresel sorunlar, sermayenin eşitsiz gelişimi, sınıfsal ayrışmalar, şiddet olayları vb toplumsal sorunların anlaşılması ve muhtemelen çözüm önerilerinin geliştirilmesi imkânsızdır.

Küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği heyecan, iktidar, neşe ve kendini aşma arayışının meşru bireysel talepler olarak kabul edildiği bir kültürel dünyada, dengeli ve uyumlu bir toplumsal yeniden üretim kaçınılmaz olarak sorunlu bir hal almaktadır. Tek başına maddi zenginlik her ne kadar birçok gereksinime ulaşmayı, rekabeti, modayı, hareket kapasitesini ve yeni deneyim arayışını teşvik etse de toplumsal uyumu ve refahı dengeleyici bir unsur haline gelemez. Yoksulluk, eşitsizlik, işsizlik vb toplumsal sorunlar da aynı şekilde sadece ekonomik faktörlere indirgenemez. Elbette ki kapitalizmin yol açtığı sosyal eşitsizlikler ile modernitenin ortaya çıkardığı sosyal düzensizlikler arasında kopmaz bir ilişki vardır. Buna rağmen kapitalizm ve modernitenin diyalektiğinin kesin ve yeterli bir formülasyonu henüz ortaya konmamıştır. Modernitenin belki de en büyük çelişkisi, insanları sürekli olarak sahip oldukları imkânlar ve arzuları arasında bir seçim yapmak zorunda bırakması ve insanların birbirleri ile rekabet edecek hale getirmesidir. Modern dünyada, geçmişle mukayese edildiğinde bir yere kadar, siyasal, sosyal ve bireysel bağların gücü azaldığından, hayatın birçok alanında değişme ve gelişmeye yönelik benzersiz bir özgürlük alanının oluştuğunu söylemek mümkündür. Bunun bir nedeni, kapitalist üretim ilişkilerinin farklı biçimlerin insanları kalıcı veya kişisel bağlar içinde birbirine bağlamamasıdır. Söz konusu değişme ve gelişme alanındaki özgürlükler, rutin müdahaleler ve ilişkiler aracılığıyla belirli bir mekânda sağlanan güvenli ortam için bir tehdit unsuruna dönüşebilir. Eşitsizliklerin hâkim olduğu bir toplumda, güvensizlik ve özgürlük, bireylerin maddi hiyerarşideki konumlarına bağlı olarak farklı şekillerde algılanır ve deneyimlenir. Genel olarak, kaynakları ellerinde bulunduranlar, riskleri en aza indirmenin ve modernitenin potansiyelini en üst düzeye çıkarmanın en iyi yolunu bulabilirler. Bir anlamda orta sınıfın kentin belirli bir yerinde yoğunlaşması, diğer sosyal gruplarla karşılaşmamanın, daha fazla tehlikenin ve istenmeyen etkileşimlerin olduğu merkezi yerlerde güvenliği sağlamanın ve yaşam risklerini azaltmanın bir yolu olarak belirmiştir. Bu yüzden kent sosyolojisinin ortaya çıkışına zemin hazırlayan etken kapitalizm ve modernitenin kentlerde kesişmesidir. Örneğin, kent sosyolojisi, bütün yurttaşların refah seviyesinin yükseltilmesini sağlamaya yönelik kolektif güvenlik ile ilgili kentsel siyasetin temel ilkelerini belirgin hale getirebilir.

Benzer şekilde, koşulların eşitsizliği, kentsel alanlarda yerleşim yerlerinin hem sebebi hem de bir sonucudur. Diyalektik olarak düşünüldüğünde, daha yerleşim yerlerinde yaşamak, benzer maddi koşullara sahip olan insanlarla bir araya gelmenin keyfini yaşatır; daha iyi bir eğitim ve istihdam süreçlerine dâhil olmayı sağlar; olumsuz sosyal koşullar ile çevresel sorunlardan uzak kalmayı beraberinde getirir. Bu açıdan bakıldığında kent çalışmalarının geniş kapsamlı ve karşılıklı sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve bireysel etkileşim düzeylerini göz önünde bulundurarak, yeni bir sosyolojik bakış açısının geliştirilmesine katkıda bulunması beklenmelidir.

Kaynakça

- Alver, K. (2012). "Kent İmgesi." Kent Sosyolojisi, Ankara: Hece Yayınları
- Aydoğan, A. (2000). Max Weber, Georg Simmel, Ferdinand Tönnies. Şehir ve Cemiyet, (İç); Metropol ve Zihinsel Yaşam. İz Yayıncılık. İstanbul.
- Castells, M. (1983) . The City and the Grassroots, London: Edward Arnold.
- Castells, M. (1979). The Urban Question A marxist Approach. The MIT PRes.
- Castells, M. (2008). Ağ Toplumunun Yükselişi - Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Davis, K. (1965). The Urbanization of the Human Population. Scientific American, 213(4): 40-53.
- Engels, F. (2013). İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Giddens, A. (2004), Manuel Castells’in Ağ Toplumunun Yükselişi Üzerine, Küresel Kuşatma Karşısında İnsan, içinde, Ufuk Kitap Yayınları, İstanbul.
- Golden, H. H., (1981). Urbanization and Cities: Historical and Comparative Perspectives on Our Urbanizing World, D. C. Heath, Lexington.
- Gottdiener, M. (1985). The Social Production of Urban Space. University of Texas Press. Teksas.
- Harvey, D. (1985). Consciousness and the Urban Experience, Basil Blackwell. Oxford.
- Harvey, D. (1989). The Urban Experience. Johns Hopkins University Press. USA.
- Harvey, D. (2000). Reinventing Geography. New Left Review 4:75-97.
- Harvey, D. (2003). Yeni Emperyalizm. Everest Yayınları. İstanbul.
- Harvey, D. (2013). Sosyal Adalet ve Şehir. Metis Yayınları, İstanbul.
- Marx ve Engels. (1977). Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri, Sol Yayınları. İstanbul.
- Marx ve Engels. (2013). Alman İdeolojisi. Evrensel Basın Yayın. İstanbul.
- Marx, K. (2011). Kapital. Ekonomik Politığın Eleştirisi. Yordam Kitap. İstanbul.
- Mellor, J. R. (1977) . Urban Sociology in an Urbanized Society. (London: Routledge & Kegan Paul)
- Mumford, L. (1961) . The City in History. (Harmondsworth: Penguin Books.
- Nippel, W. (1995). Max Weber und die okzidentale Stadt, Berliner Journal für Soziologie 5, 3.
- Öztürk, A. (2019). Şehir İmajoloji Bağlamında Doğu-İslam Şehirleri ve Batı Şehirlerinin Mukayesesi. TYB Akademi Dergisi.
- Simmel, G. (2009). Bireysellik ve Kültür. Metis. İstanbul.
- Şentürk, Ü. (2020) . "Demografik Hareketlilik: Kent-Kentleşme-Göç ve Türkiye’de Kentleşme", Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Kuramlar (İç.), Paradigma Akademi Yay., Çanakkale
- Turner, B. (1999). Classical Sociology. SAGE Pub, London.
- Weinstein, D. and Weinstein, M. (1990). Dimensions of Conflict: Georg Simmel on Modern Life. In, Georg Simmel And Contemporary Sociology. Ed. Cohen, R. Kluwer Academic Publishers. Boston.